

Підлітковий період - це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, появи прагнення бути і вважатись дорослим, переорієнтації з цінностей, характерних для дітей, на цінності світу дорослих.

Поява відчуття *дорослості* як специфічного новоутворення самосвідомості є структурним центром особистості підлітка, тією її якістю, в якій відображається нова життєва позиція в ставленні до себе, людей і світу в цілому. Саме воно визначає спрямованість і зміст активності підлітка, його нові прагнення, бажання, переживання і афектні реакції.

Складність полягає в тому, що підлітки, прагнучи визнання власної дорослості зі сторони оточуючих, ще не відчувають себе (а тим більше, ще не є) дорослими повною мірою, по-справжньому. Та все ж саме це відчуття є тим новим, прогресивним в особистості, що обов'язково буде розвиватись, і саме на нього слід спиратись у педагогічній практиці.

Кардинальні зміни в структурі особистості підлітка зумовлюють його особливу чутливість до засвоєння норм, цінностей та способів поведінки, притаманних світу дорослих. По суті, мова йде про переорієнтацію з норм і цінностей дитячого світу на інші, дорослі, про вироблення особистісних утворень, які відіграють особливу і вирішальну роль в оволодінні дитиною соціальною ситуацією дорослого.

Зростає прагнення підлітка бути самостійним, зумовлене всім ходом психічного розвитку, набутим життєвим досвідом та змінами в організмі, зумовленими його дозріванням. Одночасно підлітки гостро потребують доброзичливої і тактовної підтримки з боку дорослих, яка б допомогла здійсненню їх прагнення до самостійності.

Помітно відрізняються прояви прагнення до самостійності в молодших і старших підлітків. Так, у поведінці перших ще переважають дитячі риси, їх цікавить передусім зовнішня сторона життя дорослих, те враження, яке їх вчинки справляють на інших. Самі вчинки часто бувають імпульсивними і безконтрольними.

Ставлення старших підлітків до своїх вчинків більш свідоме. Вони вже схильні до самоаналізу, хоч ще не завжди здатні справитись з ним. Їх вже цікавить не лише зовнішня сторона життя дорослих, але й їх внутрішній світ, духовні якості.

Розвиваються специфічні особливості самосвідомості, що проявляються в *самооцінці* підлітка, в його оцінці ефективності різних видів своєї діяльності та своїх стосунків з дорослими і однолітками. Самооцінка в цьому віці набуває не меншого значення, ніж оцінки дорослих, перетворюючись у надзвичайно важливий мотив поведінки. Переважна орієнтація підлітка на самооцінку пов'язана передусім з його прагненням до самостійності та незалежності, із самоповагою, вимогливістю до себе

Розмірковування підлітка про себе, про своє життя не абстрактні, як це характерно для ранньої юності, а стосуються передусім того, що відбувається з ним, з іншими людьми, його стосунків з ними, життєвих планів тощо.

Підліток оцінює власні вчинки, прагнучи осмислити їх наслідки в майбутньому. Він намагається зрозуміти свої особливості, взнати власні недоліки, що зумовлено потребою правильно будувати взаємини з дорослими і однолітками, бути на висоті вимог інших людей, та й своїх власних.

Останнє зумовлює домінуючу орієнтацію підлітків на позитивне в іншій людині (точніше, на те, що він вважає за таке), готовність брати з неї приклад. Орієнтація на певні зразки багато в чому визначає зміст нової системи життєвих цінностей та загальну спрямованість у формуванні особистості підлітка.

Так, привабливими в цьому віці можуть стати зовнішні ознаки дорослості, саме в яких передусім вбачаються характерні ознаки і переваги цього статусу (куріння, випивка, слідування дорослій моді в одязі, косметиці, формах відпочинку, флірти тощо). Для підлітків освоєння їх часто ототожнюється з утвердженням і демонстрацією власної дорослості найбільш легким шляхом - через наслідування.

Поступово розширюються і поглиблюються уявлення підлітків про себе, зростає самостійність їх суджень з цього приводу. Однак інших людей підлітки поки що оцінюють повніше і правильніше, ніж себе. Особливо це стосується тих, з ким у них склалися близькі стосунки.

Підлітки відкриті для спілкування з людьми, як однолітками, так і дорослими. Їх замкнутість зумовлена відчуттям, що їх не розуміють, переживанням несправедливості чи неповаги до себе.

У цьому віці особливо яскраво виражена залежність від того, що про тебе говорять, і як до тебе ставляться. Підлітки намагаються відкрити себе з кращого боку, заслужити схвальних відгуків від інших, особливо тих, чия думка для них важлива. Страх показати своє незнання або невміння може слугувати причиною надмірної сором'язливості та невпевненості в собі, набувати хворобливого характеру. Все це часто маскується напускною розв'язністю, бравадою і грубістю, які покликані прикрити внутрішню невпевненість.

Цей вік характеризується емоційною нестабільністю та імпульсивністю поведінки. Підлітки часто спочатку роблять, а вже потім думають про зроблене, хоч і усвідомлюють при цьому, що слід було б поступити навпаки.

Помітного розвитку набувають *вольові* якості - наполегливість, впертість у досягненні мети, вміння долати перешкоди і труднощі тощо.

Недостатність волі полягає передусім у тому, що, проявляючи величезну наполегливість в одному виді діяльності, підлітки можуть не виявляти її в інших видах. Бурхливо розвивається *емоційна* сфера. Раптово можуть змінюватись емоційні стани підлітка, з різкими переходами від надмірної рухливості до спокою, від піднесення до байдужості.

Підвищена емоційність підлітків зумовлена статевим дозріванням та неурівноваженістю процесів збудження і гальмування, з явною перевагою перших. Їх підвищена збудливість пояснює схильність до афектів - різних виявів радості, гніву, невдоволення та ін.

Переживання набувають дедалі більшої стійкості. У підлітковому віці має місце подальший розвиток почуттів як узагальнених і відносно стійких переживань (інтелектуальних, моральних, естетичних та ін.). Почуття стають тривалішими і стійкішими, що зумовлює посилення їх впливу на всі сторони життя підлітків.

Інтенсивно формуються моральні почуття, завдяки чому засвоювані підлітками норми поведінки можуть ставати ефективним поштовхом до дій.

У підлітковому віці поступово відбувається перехід від ситуаційного переживання краси явищ, природи, музичних і літературних творів, творів живопису, до стійких естетичних почуттів, які є наслідком систематичного виховання.

Характеризуючи *інтереси* підлітка, відмітимо передусім, що, у порівнянні з молодшим шкільним віком, вони набувають більшої цілеспрямованості, активності та глибини. З другого боку, інтереси ще багато в чому зберігають свою мінливість, і лише у старших підлітків набувають певної стійкості.

Саме в цьому віці розпочинається формування *домінуючої* спрямованості пізнавальних та інших інтересів особистості.

Нерідко вже можна спостерігати і визначення професійних намірів, яке супроводжується серйозними зусиллями по підготовці себе до омріяного майбутнього. Чим більш визначені та стійкі професійні наміри підлітка, тим більш диференційоване його ставлення до навчальних предметів (останні чітко розрізняються як “потрібні” та “непотрібні”). Самостійна діяльність таких підлітків все більше набуває характеру самоосвіти у певному напрямку і з чіткою метою - оволодіти знаннями, необхідними для майбутньої професійної діяльності.

Підлітковий вік - дуже важливий період у розвитку **ідеалів** особистості. Якщо для молодших підлітків такими ідеалами виступають образи конкретних людей, то у старших підлітків вони набувають синтетичного характеру, базуючись на узагальненні уявлень про людей, якості яких їм імпонують. Ідеали стають взірцем для наслідування, правилом, у відповідності з яким намагаються діяти підлітки.

Відхилення в поведінці підлітка.

Відхилення—це результат педагогічної занедбаності і несприятливої обстановки в сім’ї. І протест, непокоря, грубість, втечі з дому внаслідок образи. “Важкі” підлітки збудливі, агресивні, схильні до крадіжок, бродяжіння, сексуальних ексцесів, вживання алкоголю.

На поведінку підлітка впливає його становище в сім’ї:

- помилки виховання,
- недопіка, зневага,
- бездоглядність, усунення батьків від виховання, надання підліткові надлишкової самостійності,
- жорстоке ставлення, відсутність ласки і любові.

Гіперопіка або недостатня увага до дитини, потурання всім її витребенькам або негативне до неї ставлення, переважання тільки чоловічого або жіночого виховання — всі ці чинники формують модель поведінки дитини.

Причинами порушень у поведінці підлітка є:

- сварки в сім’ї,
- сварки в школі,
- психопатологічні проблеми,
- сексуальні проблеми,
- сварки з однолітками,
- вживання алкоголю і наркотиків,
- різне насильство,
- девіантна поведінка,
- суїцидальні спроби.

Ще однією з причин є внутрішній конфлікт підлітка, хвороблива реакція на власні взаємини, на своє здоров’я, на загальний стан соціуму.

Правила, яких мають дотримуватись батьки підлітка:

- Допомогти дитині знайти компроміс душі й тіла.
- Усі зауваження робити в доброзичливому тоні, без ярликів.
- Ознайомити дитину з призначенням і функціонуванням організму.
- Варто пам’ятати, що поки розвивається тіло дитини, хворіє і чекає допомоги душа.

Що повинні зробити батьки, щоб зберегти любов своїх дітей?

- У самостійності дитини не слід бачити погрозу.
- Пам’ятайте, що дитині потрібна не стільки самостійність, скільки право на неї.
- Хочете, щоб дитина зробила те, що вам потрібно, - зробіть так, щоб вона сама захотіла цього.
- Не переобтяжуйте дитину опікою й контролем.
- Не створюйте “революційну ситуацію”, а якщо створили, вирішуйте її мирним шляхом.
- Пам’ятайте слова Й.-В. Гете: “У підлітковому віці багато людських достоїнств виявляється в дивних і неординарних учинках”.

Пам’ятка для батьків.

Якщо:

- дитину постійно критикують, вона вчиться ненавидіти;
- дитину висміюють, вона стає замкнутою;
- дитину хвалять, вона вчиться бути вдячною;
- дитину підтримують, вона вчиться цінувати себе;
- дитина росте в докорах, вона вчиться жити з почуттям провини;
- дитина росте в терпимості, вона вчиться розуміти інших;
- дитина росте в чесності, вона вчиться бути справедливою;
- дитина росте в безпеці, вона вчиться вірити в людей;
- дитина живе у ворожнечі, вона вчиться бути агресивною;
- дитина живе в розумінні й дружелюбності, вона вчиться знаходити любов у світі.

Практичний психолог—

Рогатіна Яна Олександрівна, ауд. 320

Вільнянська гімназія “Світоч”
Вільнянської районної ради
Запорізької області

Особливості підліткового віку

2015-2016 н.р.